

ROMANIAN ORTHODOX PRIESTS IN INTERWAR HUNGARY. CONTRIBUTIONS TO THE DEVELOPMENT OF CHURCH ORGANISATION

Alin Cristian Scridon
Assist. Prof. Ph. D., West University of Timișoara

Abstract: We believe that too little has been written about the activity of Romanian Orthodox priests in interwar Hungary. Those who stood out due to their activities were noted by researchers and valuable studies were compiled honouring them. Few studies, it is true. On the other hand, almost nothing was written about another series of priests. Therefore, in this article we will try to present to the reader different figures that in their ensemble have managed to keep alive a Church faced with manifest forms of denationalisation, marginalisation, exclusion.

Keywords: Hungary, Orthodoxy, Theology, Priest, Dimitre Sabău

Despre activitatea preoților ortodocși români din Ungaria interbelică credem că s-a scris prea puțin. Cei care s-au remarcat prin activitățile întreprinse au fost sesizați de cercetători și li s-au întocmit studii valoroase. Puține, este drept. Pe de altă parte despre o altă serie de preoți nu s-a scris aproape deloc. De aceea, prin prezentul articol vom încerca de a cupla în fața cititorului diferite chipuri care în ansablul lor au reușit să păstreze vie o Biserică în fața văditelor forme de deznaționalizare, marginalizare, excludere.

Simion Cornea rămâne, fără îndoială, unul dintre chipurile cele mai distinse din istoriografia bisericească. Avem destul de multe informații legate de viața și activitatea clericului din Ungaria. S-a născut la 22 decembrie 1868¹. Istoriografia îl regăsește absolvent al Teologiei arădene, promoția 1891², iar apoi este hirotonit preot (capelan) pentru parohia Bătania (1893). Rămâne capelan doi ani, ajutându-l pe părintele Grozescu, care era în vremea aceea bătrân și bolnav. La 11 ianuarie 1895, documentele îl descoperă pe Simion Cornea paroh al Bătaniei. Prin urmare, preotul Grozescu fie s-a retras, fie a murit³.

Istoriografia ne înfățișează o personalitate cu o activitate remarcabilă. Cei doi ani (1893-1895) de noviciat (capelan), dar și cei 37 ani (1895-1932) de pastorație într-o singură parohie, Bătania, vădesc o frumoasă activitate pastorală, filantropică etc. în parohia dată spre păstorire. În paralel cu viața parohială, preotul Cornea se remarcă ca un adevărat lider al clerului român din Ungaria.

Numeroasele adrese trimise „Comisariatului regal pentru afacerile românilor din Ungaria”, protopopiatului arădean (sub jurisdicția căruia a funcționat parohia Bătania până în 1920), episcopului din Arad, sau diferitelor instituții din Ungaria și România urmăreau un singur scop: întărirea Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria sub aspect instituțional⁴.

¹ Pavel Vesa, *Învățămintul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, p. 206.

² *Ibidem*, p. 463.

³ Alin Cristian Scridon, *Memoriile unui protopop uitat: Simion Cornea și realitățile ecleziale din anii 1924-1928 în Altarul Banatului*, Anul XXVIII (LXVII) serie nouă, nr. 10-12/2017, octombrie-decembrie, Timișoara, pp. 116-125.

⁴ Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria (în contin. A.E.O.R.U.), *Fond Gyula I*, dosar 1928, adresele înaintate episcopilor Grigorie Comșa (Arad) și Roman Ciorogariu (Oradea)/17 noiembrie 1928.

Obiectivul principal urmărit era înființarea legală a unui protopopiat în spațiul maghiar. Această structură nouă ar fi adus beneficii – în viziunea părintelui Cornea – și asupra bunului mers a treburilor bisericești, dar și a structurii școlare. Școala confesională era subordonată Bisericii în timpul activității preotului din Bătănia.

Într-un fel sau altul, toate autoritățile eclesiale și laice abordate au oferit părintelui Cornea un răspuns negativ. Iosif Siegescu, Ghenadie Bogoevici, Traian Vațianu, chiar și mitropolitul sibian Nicolae Bălan remarcăm că nu s-au străduit suficient în a înțelege mecanismele macabre la care au *aderat* fără voia lor un număr însemnat, cu mai multe zerouri, de etnici români din Ungaria.

Dacă Siegescu sau Bogoevici erau tributari politicii budapestane, mitropolitul Bălan sau protopopul Vațianu nu au apreciat corect efectele devastatoare ale neimplicării Bisericii în pastorația unor credincioși aflați dincolo de granițele, nou trasate, dintre cele două state.

Simion Cornea împovărat de eșecurile adreselor sale, primește în plus și dojanale credincioșilor ortodocși români din Ungaria: „ (...) până când va ținea asta tot așa?!; de ce nu vă îngrijiți de noi? Așa ne prăpădim! (...)”⁵.

Prin urmare, Simion Cornea, prin activitatea întreprinsă, rămâne cea mai emblematică figură clericală ortodoxă română din Ungaria interbelică.

Alături de Simion Cornea, mult mai tânărul părintele din Gyula I, **Toma Ungureanu**, reușește să impregneze istoriografia eclesială cu câteva pagini. Paginile se disting ca fiind constructive, pozitive⁶.

Toma Ungureanu este ales preot, conform rânduielilor bisericești ale vremii, de comunitatea locală, la 26 noiembrie 1922. O va păstori până la 26 martie 1934, când pleacă la parohia ortodoxă română din Budapesta. Aici slujește până în 1957, când trece la Domnul⁷.

Ce a lăsat în urmă părintele Toma Ungureanu în cei aproximativ 35 de slujire? Încă din primii ani de slujire la Gyula I, restabilește pacea între membrii comunei bisericești⁸; se preocupă de buna funcționare a școlii confesionale din localitate⁹; dă în arendă pământul bisericii, iar cu veniturile încasate sprijină școala, acțiunile filantropice și diferitele reparații ale lăcașului de cult¹⁰; susține ideea înființării unui protopopiat, provocându-i nu de puține ori neplăceri¹¹; semnează numeroase petiții în care cere imperios înființarea unui protopopiat și ocuparea grabnică a parohiilor vacante¹²; întocmește circulare pentru convocarea în ședințe preoțești a clerului ortodox român (la fiecare ședință, ordinea de zi, cea mai însemnată, era modalitatea înființării unui protopopiat)¹³.

Chiar dacă nu este atât de *vizibil* în istoriografie, Toma Ungureanu, rămâne un cleric despre care ar trebui să se scrie mai mult și despre care *istoria biblică* l-ar surprinde „ca slugă

⁵ Alin Cristian Scridon, *The activity of Toma Ungureanu as a priest in the parish of Gyula. The correspondence between 1922-1934* în Banat-Europe: Theology, History and Culture, Coordinator: Alin Cristian Scridon, Jate Press Publishing, Szeged, Ungaria, 2017, p. 119-129.

⁶ Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din Ungaria*, Ediția a II-a, revizuită, Gyula, 2002, p. 91.

⁷ A.E.O.R.U., *Fond Gyula I*, dosar 1924-1925, nr. 19/1924.

⁸ *Ibidem*, nr. 247/1926.

⁹ *Ibidem*, nr. 288/1925.

¹⁰ *Ibidem*, scrisoarea din 30 octombrie 1925 întocmită de Toma Ungureanu. (În urma sesizării înaintate de preotul romano-catolic Szirmayi, Toma Ungureanu este anchetat de poliție, pe motiv că întreprinde acțiuni de înființare a unei episcopii fără înștiințarea autorităților).

¹¹ *Ibidem*, scrisoarea din 10 iulie 1929 întocmită de preoții Toma Ungureanu, Dimitrie Sabău, Petru Mișcuția și Petru Mândruțau.

¹² Alin Cristian Scridon, *The activity of Toma Ungureanu as a priest in the parish of Gyula. The correspondence between 1922-1934...*, pp. 127-129.

¹³ Teodor Misaroș, *Op. cit.*, p. 152.

bună și credincioasă, peste puține ai fost credincioasă, peste multe te voi pune; intră în bucuria domnului tău” (Matei 25, 23) din Pilda Talanților.

Dimitrie Sabău este ales preot (II) în Giula I în anul 1927. Câțiva ani mai târziu (1934) este ales protopop, iar din 1946 este ales consilier administrativ-bisericesc. În această funcție, eparhială, va rămâne aproape trei decenii (1977)¹⁴.

Documentele arhivistice ne descoperă faptul că Dimitrie Sabău s-a născut la Giula la 14 februarie 1903. Pe atunci, comuna bisericească Giula, aflată în județul Bichiș, era arondată protopopiatului Chișineu, protopopiat care făcea parte din structura eparhială arădeană¹⁵.

Între anii 1924-1927 frecventează cursurile Institutului Teologic din Arad. Din „absolutorul teologic al dlui Dimitrie Sabău” extragem informațiile conform cărora tânărul Dimitrie a absolvit toate cursurile cu note bune și o purtare morală exemplară.

Documentul evocat este semnat de conducerea Institutului Teologic din Arad, directorul-protopop Teodor Botiș și comisarul consistorial Mihai Păcățian și de corpul profesoral compus din profesori I. Suci, N. Popoviciu, S. Șiclovan, V. Popescu, Al. Lipovan și Al. Brădean¹⁶.

Din cele aproximativ 500 de documente selectate din Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române din Giula, peste 100 au fost întocmite de Dimitrie Sabău. Acesta este impactul, major, pe care părintele din Giula l-a imprimat spiritualității ortodoxe românești în Ungaria interbelică.

În *Lista documentelor* întocmită de noi, Dimitrie Sabău devine vizibil la 1 iunie 1927, când roagă în scris pe părintele Simion Cornea să-l sprijine în vederea ocupării unei parohii în Ungaria¹⁷.

În fapt, solicitarea vine din partea a doi absolvenți de teologie arădeană, Dimitrie Sabău și Petru Mișcuția.

Câteva luni mai târziu, la 19 august 1927, Dimitrie Sabău înaintează Comitetului parohial ortodox român din Giula I candidatura pe postul de preot vacant¹⁸.

A doua zi, la 20 august 1927, colegul de an de la Arad, Petru Mișcuția, înaintează o cerere Comitetului parohial din Giula I, în care anunță candidatura la râvnitul post de preot II vacant¹⁹. Totuși, la 28 august 1927, Petru Mișcuția își retrage candidatura, din motive „personale” și lasă calea liberă colegului său Dimitrie Sabău, care va ocupa postul amintit²⁰.

Crucea petiționară și-a asumat-o la 22 august 1928, așadar la un an de la încadrarea pe post. Adresa din 22 august 1928, părintele Sabău a înaintat-o Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice din Budapesta. Solicita încadrarea pe postul de învățător confesional în anul școlar 1928-1929 a tânărului Gheorghe Negru. Ministerul respinge cererea părintelui din Giula întrucât Gheorghe Negru era absolvent al Institutului arădean, iar diploma nu era recunoscută în Ungaria²¹.

În paralel, sprijină acțiunile inițiate de părintele Simion Cornea. Sprijinul liderului din Bătănia s-a concretizat în: prin scrisoarea din 21 octombrie 1928, anunță că va lua parte la ședința din 5 noiembrie 1928 de la Bichișciaba²²; inițiază acțiuni în vederea recunoașterii

¹⁴ A.E.O.R.U., *Fond Gyula I*, dosar 1927. Act nr. 146/22 august 1927.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ A.E.O.R.U., *Fond Gyula I*, dosar 1927, scrisoarea din 1 iunie 1927 semnată de Dimitrie Sabău și Petru Mișcuția.

¹⁷ *Ibidem*, cererea din 19 august 1927 întocmită de Dimitrie Sabău.

¹⁸ *Ibidem*, cererea din 20 august 1927 întocmită de Petru Mișcuția.

¹⁹ *Ibidem*, cererea din 28 august 1927 întocmită de Petru Mișcuția.

²⁰ *Ibidem*, dosar 1928, cererea din 28 august 1928 întocmită de Dimitrie Sabău; *Ibidem*, Act nr. 127/8 ianuarie 1928.

²¹ *Ibidem*, cererea din 21 octombrie 1928 întocmită de Dimitrie Sabău.

²² *Ibidem*, dosar 1929, scrisoarea din 2 iulie 1929 întocmită de Dimitrie Sabău;

diplomelor românești pe teritoriul maghiar²³; participă la ședința din 29 iulie 1929²⁴; semnează actul din 5 septembrie 1929 înaintat Ministerului Cultelor din Budapesta (solicită aprobarea organizării bisericești)²⁵; în toamna anului 1929 propune colegilor să solicite o audiență la ministerul de resort pentru a expune doleanțele²⁶; întreprinde eforturi în a ține parohiile unite și a respinge problema prozelitismului neoprotestant²⁷; semnează petiții adresate Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice din Budapesta în care solicită aprobarea înființării unui protopopiat²⁸; se preocupă ca parohiile românești vacante să fie suplinite și apoi să aibe preoți titulari²⁹; condamnă atitudinea pasivă a lui Ghenadie Bogoevici – monahul care avea toată legitimitatea în a iniția diferite acțiuni în vederea organizării bisericești³⁰; după moartea lui Simion Cornea, suplinește parohia Bătania³¹; pe parcursul anului 1933, se preocupă în a stinge conflictul ivit între preot și credincioșii din Cenadul Unguresc³²; acceptă funcția de protopop, la 9 martie 1933³³ ș.a.m.d.

Pe baza documentelor descoperite în arhivă, distingem, fără îndoială că preotul Dimitrie Sabău a adus contribuții substanțiale la apărarea credinței și culturii românești în vremuri mai puțin luminoase din istoria românilor ortodocși din Ungaria.

Ghenadie Bogoevici – parohul Budapestei, rămâne o figură controversată.

S-a născut la 18 ianuarie 1862 în Bănia (astăzi județul Caraș-Severin) într-o familie preotească. În lista preoților din localitatea Bănia descoperim preoții Dumitru Bogoevici (a slujit între anii 1824-1850) și Ioan Bogoevici (a slujit între anii 1847-1850)³⁴. Absolvă clasele primare și gimnaziale la Oravița, Biserica Albă și Kecskemét, apoi finalizează studiile teologice la Caransebeș, iar ulterior cursurile Facultății de Drept din Kecskemét și Budapesta. La Budapesta devine președinte a Societății „Petru Maior”.

După finalizarea studiilor este numit avocat, executor și secretar al Fundației Gojdu. Apoi, când în anul 1900 se înființează Parohia Ortodoxă Română din Budapesta, este ales paroh în capitala maghiară. Ulterior, se călugărește la mănăstirea Hodoș-Bodrog cu numele de Ghenadie³⁵.

Astăzi ne vom întreba retoric... ce căuta un călugăr, singur, la o parohie (Budapesta)? Din punct de vedere a ierarhiei Bisericii Ortodoxe Române, care ar fi fost rațiunea trimiterii unui călugăr în capitala maghiară, înaintea Primului Război Mondial și evident înaintea trasării granițelor dintre cele două state (1920)?

²³ *Ibidem*, Proces verbal din 29 iulie 1929, încheiat cu ocazia ședinței preotești din Bichișciaba

²⁴ *Ibidem*, adresa din 5 septembrie 1929 semnată de Dimitrie Sabău.

²⁵ *Ibidem*, adresa din 21 octombrie 1929 semnată de Dimitrie Sabău.

²⁶ *Ibidem*, adresa din 14 decembrie 1929 semnată de Simion Cornea.

²⁷ *Ibidem*, *Fond Gyula I*, dosar 1930. Act nr. 49/27 ianuarie 1930.

²⁸ *Ibidem*, scrisoarea din 11 februarie 1930 semnată de Dimitrie Sabău.

²⁹ *Ibidem*, scrisoarea din 27 decembrie 1930 semnată de Dimitrie Sabău.

³⁰ *Ibidem*, *Fond Gyula I*, dosar 1932. Adresa din 14 iunie 1932.

³¹ *Ibidem*, *Fond Gyula I*, dosar 1933. Adresele din 21 mai, 28 mai, 14 iunie, 3 iulie, 10 iulie, 16 iulie, 22 iulie, 16 august, 19 august, 22 august, 27 august, 29 august, 1 septembrie, 29 septembrie, 7 octombrie, 9 octombrie, 3 decembrie, 23 decembrie 1933.

³² *Ibidem*, Extras din protocolul sinodului protoprezbiteral a românilor ortodocși din Ungaria, Giula, 9 martie 1933.

³³ Lucian – episcopul Caransebeșului, Petru Bona, *Parohiile Eparhiei Caransebeșului*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2012, p. 289.

³⁴ Maria Berényi, *Cultură românească la Budapesta în secolul al XIX-lea*, Nyomadai munkálatok Schneider Nyomda, Gyula, Ungaria, 2000, p. 25.

³⁵ Informații primite de la Viorel Dorel Cherciu. Aduc mulțumiri.

Istoriografia nu consemnează cazuri de călugări încadrați în parohii. Totuși, în perioada celui de-al Doilea Război Mondial au fost sesizate câteva cazuri în Banat. Evident, într-o perioadă de criză (și clericală). Informațiile vor apărea în bibliografia de profil³⁶.

Realitățile evocate sunt indisolubil legate de problema ierarhiei. Pentru cei care cunosc mai puțin, un episcop este ales din rândul călugărilor. Astfel, niciun preot ortodox român din Ungaria interbelică nu era eligibil pentru această demnitate. Bogoevici devine eligibil, prin apartenența sa la celibat și în plus, prin actul călugăriei (tunderea în monahism).

Un alt doilea aspect, care ne surprinde astăzi, este imaginea care și-a promovat-o Ghenadie. Pentru cei care cunosc mai puțin, din punct de vedere a vestimentației, există o abordare diferită a preotului căsătorit și a călugărului. Astăzi (2020), călugării nu se prezintă în spațiul public, decât în reverendă. Apartenența monahală este una mai rigidă, din acest punct de vedere. Iar, noi nu am întâlnit pe străzi (da, în mileniul III) călugări în costum, casual, trening etc. Să mai amintim de mentalitățile vestimentare clericale de acum un secol ?...

În perioada cercetării arhivei din Giula, ne-au surprins tablourile cu busturile clericilor din Ungaria interbelică. Ghenadie *poza* ca un adevărat *gentleman* budapestan, *chic*, încadrat perfect în vestimentația păturii superioare de acum un secol: îi stăteau perfect costumul, cravata, pălăria.

În acest *iz* vestimentar (până la urmă, o componentă nesemnificativă), Ghenadie Bogoevici trasa viitorul structurii bisericești (ortodoxe române) din Ungaria, nu în comuniune cu preoții (colegii) ortodocși români din Ungaria și cu ierarhia din România, ci cu personalul din cadrul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice din Budapesta³⁷. Interesele celor două părți (diplomații ministeriali și structura BOR) erau vădit antagonice.

Problema clerului din Ungaria interbelică (mai cu seamă anii 1920-1933) se poate rezuma la o informație relativ simplă. Cu excepția lui Bogoevici întreg colegiul preoțesc din Ungaria lupta pentru înființarea unui protopopiat. Până la urmă o formă de organizare. O organizare care să le apere interesele, să militeze pe lângă autorități în vederea ocupării parohiilor vacante și să se îngrijească de bunul mers a instituției eclesiale.

Conștient de potențialitatea parcursului clerical, Bogoevici, râvnea mitra episcopală. Această năzuință trebuie privită și în contextul rezidenței budapestane. Era doar la câțiva metri de instituțiile statului maghiar, de pliticieni, de sfera de influență.

Din păcate, discuțiile la nivel înalt, care contau, s-au descoperit abia după 100 de ani. Cornel Sigmirean, publică în 2016 informații descoperite în Arhivei Ministerului de Externe al României, în care se arată, limpede că: „(...) la începutul anilor '20, așa cum rezultă din documentele aflate la Arhiva Ministerului de Externe al României, a apărut ideea înființării unei episcopii a românilor din Ungaria. Inițiativa a aparținut guvernului ungar, iar episcop era propus Ghenadie Gh. Bogoevici (...)”³⁸.

Preotul Ghenadie Bogoevici moare la 29 noiembrie 1933³⁹. Va lăsa în urmă o Biserică (Ortodoxă Română) frământată, dezorganizată și mult material documentar (arhivistic). Rămâne de văzut dacă acest fond documentar, aflat în Gyula, Budapesta și București va fi dezvelit complet, pentru a restitui istoriei unei etnii un *Adevăr*.

³⁶ Alin Cristian Scridon, *Ghenadie Bogoevici - a controversial Monk in the Horthyst Hungary*, în *International Journal of Orthodox Theology*, Issue 9/4 2018, p. 202-219.

³⁷ Cornel Sigmirean, *Despre înființarea unei episcopii ortodoxe a românilor din Ungaria*, în *Comunicările celui de al XXV-lea simpozion al cercetătorilor români din Ungaria*, Editura Schneider Nyomda Kft., Gyula, Ungaria, 2016, p. 57.

³⁸ A.E.O.R.U., *Fond Gyula I*, dosar 1934, scrisoarea din 24 martie 1934 semnată de Toma Ungureanu.

³⁹ Alin Cristian Scridon, *Iosif Iuliu Olariu și Studiul Biblic la Universitatea din Cernăuți la sfârșitul secolului al XIX-lea în Simpozionul internațional „Taină și mărturisire”*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2014, p. 466-475.

Prin urmare, cu mici excepții, clerul ortodox roman din Ungaria interbelică rămâne un model pentru generațiile viitoare de apartenență și implicare.

BIBLIOGRAPHY

- Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române din Ungaria, *Fond Gyula I.*
- Maria Berényi, *Cultură românească la Budapesta în secolul al XIX-lea*, Nyomadai munkálatok Schneider Nyomda, Gyula, Ungaria, 2000.
- Elena Csobai, *Simion Cornea, luptător pentru organizarea parohiilor ortodoxe române într-o eparhie* în *Comunicările celui de al XX-lea Simpozion al cercetătorilor români din Ungaria*, Nyomtatás: Mozi Nyomda Bt., Békéscsaba Gyula, Ungaria, 2011.
- Lucian – episcopul Caransebeșului, Petru Bona, *Parohiile Eparhiei Caransebeșului*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2012.
- Teodor Misaroș, *Din istoria comunităților bisericești ortodoxe române din Ungaria*, Ediția a II-a, revizuită, Gyula, 2002.
- Alin Cristian Scridon, *Ghenadie Bogoevici - a controversial Monk in the Horthyst Hungary*, în *International Journal of Orthodox Theology*, Issue 9/4 2018.
- IDEM, *Memoriile unui protopop uitat: Simion Cornea și realitățile ecleziale din anii 1924-1928 în Altarul Banatului*, Anul XXVIII (LXVII) serie nouă, nr. 10-12/2017, octombrie-decembrie, Timișoara.
- IDEM, *The activity of Toma Ungureanu as a priest in the parish of Gyula. The correspondence between 1922-1934 în Banat-Europe: Theology, History and Culture*, Coordinator: Alin Cristian Scridon, Jate Press Publishing, Szeged, Ungaria, 2017.
- Cornel Sigmirean, *Despre înființarea unei episcopii ortodoxe a românilor din Ungaria*, în *Comunicările celui de al XXV-lea simpozion al cercetătorilor români din Ungaria*, Editura Schneider Nyomda Kft., Gyula, Ungaria, 2016.
- Pavel Vesa, *Învățământul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013.